

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 23 маја 1893.

ПЕСНИШТВО

КНЕЗ БОРИЧ

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО Е. СИГЛИГЕТИЈА

С мађарског превео Благоје Брачић

ТРЕЋИ ЧИН

Соба у манастиру. Средња врата воде у другу собу изнутра. С десна врата за улазак. Лево отъ.

Прва појава

ОТАЦ СЕРАФИН. ПРЕДСЛАВА (пред њим клечећи, после невести.)

ОТАЦ СЕРАФИН (усправи се)

Опростило сам, ћерко, грехе ти,
Опростило сам, устај! Шта ћеш још?
К'о млада, мазна, танта, несташна,
А међу дворским ласкаоцима,
Заслепела си па си — поклизла.
Кад очи грже, беше касно већ.
Но устај, благ је Бог и милостив
Те прашта... Ја сам обред свршио.
(окрене се да пође)

ПРЕДСЛАВА (маша му се руке)

Па ипак, још ме бол притискује!
Ужасно! Већ се с Богом измирих,
Но још умрети мирно не могу.

ОТАЦ СЕРАФИН (окренув се)

Јер зна ти душа, да је мало још

Што грехâ шапну мени у ухо.

ПРЕДСЛАВА

Да, зна и — стрепи.

ОТАЦ СЕРАФИН

Стрепи?! Ода шта?

Зар не ће тајна у гроб са нама?
А опростих те.

ПРЕДСЛАВА (с брижним погледом)

Ох, ал не још све!...

ОТАЦ СЕРАФИН

Још не?!

ПРЕДСЛАВА

А је ли, морам рећи све?

ОТАЦ СЕРАФИН

О збори, јер не могу знати сам,
С чега те мучи савест и је л' грех
Опростив ил му нема милости;
Је л' прошлост што те тре ил' будућност,
Указују л' се нова страшила
За после, а због старих грехова.

ПРЕДСЛАВА

Да, оче, то је, тог ме избави!

Мој син . . . он не зна, да сам грешница,
И мисли: има права на круну
По сродству те ми оде, диже рат.

ОТАЦ СЕРАФИН

Па надбије ли, краљ да буде, је л'?
А то је богме отимање!

ПРЕДСЛАВА

Јест'!

Ал није он крив. Није он већ ја.

ОТАЦ СЕРАФИН

Но даље?

ПРЕДСЛАВА (успињено)

Он је добар, племенит
И уређиће отацбину, знам,
Што сада страда под тиранијом.

ОТАЦ СЕРАФИН

Па то да правда!? Правда л' лупежа,
Кад краде, али дели беднима?
Ил онда није лупеж?

ПРЕДСЛАВА (поражено)

Лупеж је.

ОТАЦ СЕРАФИН

А ти свог сина тому научи!
И тужиће те Богу због тога.
Ти видиш само круну, како сја,
Но крв на круни, крв зар не видиш?!

ПРЕДСЛАВА (све се већма ужасавајући)

Ох видим, видим! . . . С круне цури крв,
Крв оних, што за њега умиру,
И оних, против којих води рат.
По бојишту је крв и лешине.

ОТАЦ СЕРАФИН

А ти ће некад на те устати,
Те кад ни вео скрити не могне
Те мрље — чим ћеш тад се правдати?

ПРЕДСЛАВА

Ох виђам ја то, будна и у сну!
Чим оде, већ су дошле утворе,
Ужасне слике божјих клетава
Те гонећи ме пију моју крв —
И смрт већ зовем, ал не долази.

ОТАЦ СЕРАФИН

А хоће ли ти син мировати
Или ће, ако битку изгуби,
У нову, нов јад земљи спремајућ',

У мисли, да му престо припада?
А богме краља, који води рат,
У којем гину силне тисуће
Убицом зову, страшним именом,
Кад није рат по чистој савести.

ПРЕДСЛАВА

Па син је мој убицом тисућа?! . . .
А све због мене!

ОТАЦ СЕРАФИН

Јест', и ако спас

Са неба самог њему не стигне
Већ ускави за грехе матерње,
И ускави и, можда, погине —
Са чим ћеш поћи ти пред страшни суд?

ПРЕДСЛАВА

Шта?! . . . (очајно)

Ја да свога сина убијем!

Помози, светуј!

ОТАЦ СЕРАФИН

Кашће срце ти!

ПРЕДСЛАВА

Што срце шапће?! Зар најгрђе баш:
Да сину своме грех исповедим!
Ох, само то не! Пре-ђу пристати,
Да станем на пеленгир, скрушена.
Навали на ме грехе света свег,
Изложи муци, рузи, гнушању,
Ал само он — нек он не сазна то.

ОТАЦ СЕРАФИН

Уђутиш ли, убица остајеш,
Убица сина па и сама свој,
Јер не ћеш душу спасти пред Богом.
Већ чуј ме: имај вере, одај се!

ПРЕДСЛАВА

Зар сину?! Да ме куне?

ОТАЦ СЕРАФИН

Мораће . . .

Овако, мислиш, благосиљаће?
О, тапта жено, сад к'о и увек,
Још мажеш гадне пеге душе ти
И размећеш се нежном љубављу
Спрам сина, кога гураш у пропаст! . . .
Да стид на твоје лику не спази,
Ти трпиш, нека круну отима,
Ал само да те иштује. . . Штоваће,
Но само ту (на земљу) а онде (на небо) —
(хоће да иде) клеће те!

ПРЕДСЛАВА (погружено, клекнувши)

Па поправићу!

ОТАЦ СЕРАФИН

Онда — благослов!

Не мога да се змији одупреш,
Већ уједе те, рани до срца —
Па сад бар буди јака: Избави
Свог греха плод од вечне клетве зар,
Јер тада земља, народ умире,
И престоли и круне престају —
Тек једна круна светли: небеска.
Па боље носи трнов венац сад,
Да стечеш ону. Признај ту свој срам,
Да не дршћеш пред страшним судијом,
Што покајнике прима с милостију
А огрезле у греху сажиге.
Кад беше Магдалена, остај та,
Да место пакла раја достанеш.
Одбаци терет, умри спокојно,

ПРЕДСЛАВА

Нек буде твоја света воља, нек...
Мог стида румен не ће видети,
Јер бићу мртва и под земљом већ
И син ће клети само — спомен мој.

(приступи к шкрињи)

Добричино, ал строга старино!
То није први бој, што дижеш ти,
За моју душу против срца мог.
Но прекужићу и победићу.
И до сад емишљах, али не смедох —
Написала сам смртну пресуду
(извади запечаћено писмено)
Још онај дан, кад син ми поче рат,
Но не изврших... тада не смедох.

(писмену)

Да, ти си мојој болној души лек,
Без тебе би ми вечно умрла.
Ал опет презам, к'о од отрова...
Да журим дакле, док је воља ту, (звони)
Јер последњи је канда куцно час.

Друга појава

ХАРИТА (на средња врата). ПРЕДСЛАВА.

ХАРИТА

Шта желиш, сестро?

ПРЕДСЛАВА

Зовни моју кћер.

(Харита оде)

Не, не ћу, нити смем то чинити,

А била би и слабост духа мог,
Да сина грехом тим оптеретим.
Ал ако искушењу подлегне?...
Ох, ако сјајем круне заслепљен
Не застане, ма дозно исповест,
Већ, занет, даље крв успролева
И силом усхте краљем постати,
Ох, како ће ме клети морати
И мрзити ми сен и спомен мој!
Што, да бих стекла милост у Бога,
Свог сина душу гадно продадох!
Но нека, ја то не ћу чути већ,
Јер... Али беж'те, црне мисли ви,
Вас шаље мени ђаво пакленик...
Мој син је добар, диван, истинит,
И, да га враг, к'о негда Господа,
Одведе на брег нудећи му свет,
Усхте ли само иглу украсти,
Он не би крао, презрео би свет
Па осто просјак. — Ево долази.
Ули ми снаге, Боже свемоћни,
Умре ми син, а ја га — отискох.

Трећа појава

ЈУДИТА. ПРЕЂАШЊА.

ПРЕДСЛАВА

Жао ми те је.

ЈУДИТА

Мајко, позва ме.

Ти плачеш? Да л' о сину доби глас?
Је л' тужан? Збори! Дркћем, страхујем.
Је л' жив? Је л' здрав? Да л' надби?
Или је...

ПРЕДСЛАВА

О њему не знам; није стигао глас.

ЈУДИТА

Па за што плачеш?

ПРЕДСЛАВА (усправи се)

Више не плачем.

Плач душу тре, а снаге требам сад.
Па ни ти ћери, не плачи, да ја
Не малакшем, јер — растаћемо се.

ЈУДИТА

Шта, растати?

ПРЕДСЛАВА

За навек; осећам,

ПРЕДСЛАВА

Ево ме анђо смрти облеће.

ЈУДИТА

Жалостини себе, а и мене тим.

ПРЕДСЛАВА

Да пре бар дође; једва дочеках!

ЈУДИТА

А син? На њега не мислиш?

ПРЕДСЛАВА

Мој син?

На другом ћу га свету видети!

ЈУДИТА

Он с круном иде к'о победилац.

ПРЕДСЛАВА

Не спомини ми сада победу,
Ни круну! — Ох, је л' можда касно већ?!

ЈУДИТА

А шта је л' касно?.. Ил ти не волиш,
Твом сину да...

ПРЕДСЛАВА

Не збори! мучиш ме...

Да л' даде Бог, да крвцу не лише,
Већ, да је само тријумф читав рат —
А тако нам бегунци рекоше.

ЈУДИТА

И ја се таквој надам победи.
Док дође гласник, ја ћу ићи с њим
Да с мужем, мајко, делим радости.

ПРЕДСЛАВА

А шта ће гласник? Иди одмах сад.

ЈУДИТА

Па добро, одох!... Јер ме умори —
(заставши)
Самоћа, бол — за мужем одсутним.

ПРЕДСЛАВА

Отидни те разгони облаке,
Што можда тините чело Боричу.
Добра је жена извор радости;
Уза те не ће за мном тужити.
(вади шемепо)
На, предај то од бедне матере,
(с грозом)
Не, не питај... Ја дршћем, држећи...
(предаје)На, предај сину мом, изгубљеном!
Од тебе немам никог вернијег. (свечано)
Нек тако теби Бог да благослов,
К'о што ми овај завет обавиш,Мој тужни завет — јер ја умрем.
(седне на столицу, уздахнувши, као да јој је одлахило)
Већ осећам да копче спадају
С мог бедног срца... опет игра сад...
Чисти се зрак, тај мелем небесни.

ЈУДИТА

А шта је ово писмо? Шта ћу с њим?

ПРЕДСЛАВА

Подај га сину... Ту је опрощај
Са мојим сином, кога изгубих...
Чувај га добро и не отварај
За љубав мајци и — рад спаса свог...

ЈУДИТА

Но за што? Је ли тајна какова?
Зар ни ја, жена, не смем дознати?

ПРЕДСЛАВА (преперажено)

Закун' се, па да твоју заклетву
Однесем тамо — у гроб са собом.

Четврта појава

ХАРИТА, АНѢЛИКА, ПРЕЂАШЊЕ.

ЈУДИТА

Тако ти Бога, мајко, стипај се.
Треба л' и сведок?

ПРЕДСЛАВА

Треба, нека зна,
Да си се мени Богом заклела,
Да овај завет верно испуниш.

ХАРИТА

Страховит глас!

ПРЕДСЛАВА

Мој син?

ЈУДИТА

Мој муж? Је л' жив?

ХАРИТА

Њих више, што су от'или у рат с њим,
Баш сад су стигли... Све је пропало!
У боју сва му војска изгибе.
Куд око види, свуд је текла крв,
А лешине су поље покриле...ПРЕДСЛАВА (вриснувши, грчевито се хватајући за
преа)

Зар доцкан све?! (хоће да се стропошта)

ЈУДИТА

А кнез? Је л' жив, или...

ХАРИТА

О њему нема гласа јамачна...
Но шта је с мајком? Ту је веће зло!..
(износе Предславу)

ЈУДИТА (сама, умирујући сама себе)
Изгубио је бој, ал' утече,
И с новом војском нов ће бити рат.
(гледећи у писмено)

Ал ово писмо! — Кад утекоше
И прости борци. — Ту је веће зло...
Каква ли мора тајна бити то,
Кад не мож' с њом да легне под земљу,
И кад је сад тек, пред смрт казује!
Кад није за њу дозно ни он — син!
Кад не смем знати ни ја — жена му!
И печат још јој слаба бртва би,
Бојаше се, па хтеде заклетву,
Да не обијем браву, печат тај!
Па кад се не хтех брзо заклету,
Мал' није натраг писмо истргла!
О, печат није био поуздан!
Узбуђено је вукла потезе.
Прочитах ја и читам и сад, где,
Шта пише, ма да слова не видим.
Ту она црни грех свој казује,
Свом сину јавља, да је — истина!
Па ја да предам?! Веру не дадох...
Не, ако ми је слутња извесна,
Он не сме, не ће никад дознати,
Да срамим себе па и пород свој!
Ох, то је њене душе бунило,
У ком на сина мати напада.
Нек стоји писмо — не ћу предати.

Пета појава

ХАРИТА (враћа се). ПРЕЂАШЊА.

ХАРИТА

Јудито, ходи!

ЈУДИТА

Је ли умрла?

ХАРИТА

Освестила се, ал се мучи већ.
Но ходи, жели да те види још
И да ти каже неку поруку.

ЈУДИТА (себи)

Да веру дам... Не, не ћу, не могу,
Јер то је пронаст сину њезину.

Шеста појава

КАЛУЂЕРИЦА (са стране). ПРЕЂАШЊЕ.

КАЛУЂЕРИЦА

Од кнеза гласник; стиже овај час.

ЈУДИТА

Ох, жив је! Срце није варало.
Нек уђе гласник.

(Калуђерица одлази; Харити)

Теши мајку тим!

Шат овај глас јој врати души мир.
Док чујем шта је, дођох за тобом,
(Харита оде)

Шат узнам рећи још и лепши глас!

Седма појава

ГЛАСНИК (улази). ЈУДИТА.

ЈУДИТА

Кнез живи, кад те шиље?

ГЛАСНИК

Жив је, здрав,

Ван једне лаке ране.

ЈУДИТА

Онда ме

Пред њега води.

ГЛАСНИК

Стиће и он сад,

Тек мене посла, да ти јавим то.

ЈУДИТА

Па како беше? Битку изгуби,
То знамо, али како? са шта ли?
Јесу л' бегунци били невере?

ГЛАСНИК

Све лаж бијаде. Нас је дочеко
Цвет земље, војске. А Пољаци нас
Пре боја мал не сви напустише.
А место да су, кад је поче бој,
Ка нама прешле многе тисуће,
На против, као бесни тигрови,
На нас су слонке кидисали сви.
Опоколише нас и тамањуху...
Ко није бего, није осто жив,
А и нас, богме, многе стигоме
И поклаше.

ЈУДИТА

А како прође кнез?

ГЛАСНИК

То, госпо, беше чудо пречудо!
Где наша војска малаксаваше,
Ту нагињаше он, к'о љути лав,

А кад нам војска паде, сатрта,
Очајно врже — ја га видех — штит,
И проби се, да чисто тражи смрт,
У душманске најгушће редове...

ЈУДИТА

А син? А жена? Њих да остави?

ГЛАСНИК

Због тог га, госпо, немој корети!
У бесу боја љубав престаје,
У гомили би био покојни,
Да не допаде Ружа, храбра кћи,
Куманског кнеза, те га избави.
Он онда није хтео бегати,
Но услед ране клону у несвест,
И Бодомир га метну на кола.
Да, он и Ружа спасоше ти га,
Кроз густе шуме с њиме бежећи
И негујући тело клонуло.

ЈУДИТА (махнито)

Ох иди! иди! — Доста чух већ зла!
У срце си ми забо оштар нож,
Па што га онда још и обрћеш —
Отидни — да те више не гледам.

(Гласник одлази)

Опет се буди гуја слутње ми,
А већ се била санку предала,
Но лажно, јер је ово истина!
Ко срља у смрт, а да не љуби,
Па слепо?.. Да га она избави!
Шта не ће он, у слатку сећању
За спасен живот, о њој мислити!
Она му можда поста — богињом,
Те гледајући у њој виши створ,
На којем сија звезда сјајана,
Поред ње мене не ће видети,
Ил' можда само као њезин сен.
Не љубити, већ обожаваће
Мој муж сад њу за дело јуначко,
А буде ли се пренемагала
Не примајући тобож хвалу му.
О, онда ће је ваљда сматрати
За мученицу... Видим, провидим,
И давно видех, шта ће бити ту!
На лицу њену давно спазих ја
Шта пише мени, те се ужаснух!
Та прва реч јој беше жаока,
И први поглед за ме оштар нож.
Па прати га к'о заштитница још
И хранитељка! Тешких мука, ох!

Кад, донав к себи, у њу погледа,
Са сузним оком хвалу казујућ'
— То беше море, ја да утонем...
Па то да трпим као љуба му,
И осмехом да страву прекривам
И да је зовем за сто, у свој дом
И гостим њу, што руши сретан дом...
Толику рану крити морати
И осећати тешки љути бол!
И опет — Ћутах, у свим мукама,
Да ми се тек не смеје мучитељ —
Ох страхотан је тајен пако тај.

(погледа на писмено)

Ал имам сад у руци освету!
Кад њему нису ништа: жена, син...
Кад не мога' од гује побећи —
Ваш добром срећом добих оружје,
Којим би знао и најмањи црв
Све гонитеље своје сатрти.
Ал још је сумња, хоћу доказа!
А дотле с овим мачем у токе:

(писмену)

Кад буде требе — до'ћеш у помоћ,
Па разбије л се црна слутња ми,
Буде ли веран — не ће дознати,
Сачуваћу га од срамоте те,
Ма терет греха сама примила,
Да њега само мине страшни бол.

Осма појава

БОРИЧ (долази с повијеном главом). ЈУДИТА

БОРИЧ (немо загрљени)

Ти радост чекаш, ја бол доносим,
Јер жалостан је такав састанак.

ЈУДИТА

Помози Бог! (гледа га, испитујући)

БОРИЧ (с уздахом)

Не! Није помого,
Кад немам вере, кад очајавам,
Кад нема неба, земље у помоћ.
Па сад ме није хтела још ни смрт,
Већ ваљда, док још више успатим.

ЈУДИТА (горко пребацујући)

То жени велиш? Оче сина мог!

БОРИЧ

О, вас ми срце љуби, љуби вас!
Но сад га држи мржња, кив и бес...

И после . . . На мом челу лежи жиг
(жалосно, без наде)
Па због тог дел'те са мном несрећу!

Јудита (загледавши му у очи, гануто)
К'о верна, права жена делићу.

БОРИЧ

Под круном си ме натраг чекала,
А ја на глави рану донесох.

ЈУДИТА

Молећ' се Богу, ја сам искала
Не круну, већ да тебе сачува;
А ти си, видим, круну волео,
Па, њу не добив, смрт си тражио . . .
А ја? А син твој? Нас би махнуо?

БОРИЧ

Не куну ме, јер јесте истина!
Но није круна, што ја изгубих —
(бесомучно)

Пред целом земљом тако посрамљен,
Онако згажен . . . Боље да су ми
Из груди живо срце истргли
Нег' она реч, нег' она рана, ох . . .
(напрасно одлучено)

Где ми је мати? . . .

ЈУДИТА (искрећући)

Дође л' амо сам

Ил с пратњом?

БОРИЧ

С пратњом?! Сва ми изибе!

ЈУДИТА (мало заједљиво)

А што не дође твој избавитељ?

БОРИЧ

Ох шта ће, кад сам пука сирота:
Ван речи немам друге захвале.

ЈУДИТА (љубоморно, подругљиво)

Баш за то; да су дошли, да им ја
Такођер могу рећи захвалу.

БОРИЧ

Ја рекох, ал —

ЈУДИТА

Од мене бегају?

БОРИЧ

А што од тебе?! Не, већ видеше

У мене олуј. — Где је мати ми?
(хоће да је тражи)

ЈУДИТА (преплашено ступивши пред њега)

У грозници си, севаш очима,
Вихор ти душу још распаљује —
Па тако мајку да изненадиш?

БОРИЧ

Савладаћу се; ал' је треба сад.

ЈУДИТА

Но за што? Је л' ти она крива што?

БОРИЧ (не могући се више савлађивати)

Још она мож' расплести грозни чвор
И рећи: јесу л' право имали
Да због ње мене газе ногама.
Тај чвор живота мог одлучиће:
Треба л' ми крити испред света лице,
К'о што га крије роб, ког шибаху —
Ил' њих да сматрам за издајнице.

(бесомучно)

Па треба да се светим, дигнем бич,
И док ме траје да их ударам!
Ох, буде л' правда са мном, буде ли,
Страховита ће бити освета:

На њих ћу исток, запад, север, југ,
Сав свет да дигнем, ко је пакостан,
Па да их гоним, док их не смлавам,
И не ћу ничем бити милостив:

Куд прођем, свуд ће села горети
И крв и пустош биће за мном траг.
На престо не — на њин ћу сести врат
И бићу краљ, ал не да волим свет,
Већ све да гоним, газим, потлачим.

ЈУДИТА

Да л' ти то збориш, таке ужасе?

БОРИЧ

Док матер чујем; од ње зависи.

ЈУДИТА

Је л' сумња?

БОРИЧ

Сумња земље читаве.

ЈУДИТА (ублажујући)

Мати је болна, убићеш је тим.

БОРИЧ

Савладаћу се, бићу нежан, благ,
Ал морам чути о том њену реч,

Ил макар само један њезин миг.
 Да без тог оде сад на онај свет,
 Не растеравши тешку сумњу ми,
 Оборило би моју свест, и ја...
 Ох, ја бих — њима, свету верово!
 И онда није казна, освета,
 Што радим, већ је све опачина
 Те ја сам као грешни разбојник,
 Што част и круну само отимам;
 И прошлост моја и будућност ми
 Само је лаж и само прни грех,
 Јер грех сам онда на грех слáгао;
 Па лаж је онда, лаж и отмица
 И то што тебе, Ђерку кнежевску,
 За жену добих — један нико... ја..

ЈУДИТА (гануто)

О, није! Нас је љубав везала,
 Не име, нити нада на круну.

(с циљањем)

И докле траје вера савезна,
 Ја не жалим, а нека потворе —
 Но штеди матер, убило би је.

БОРИЧ

Да видиш моју борбу у срцу,
 Допустила би да се ухватим
 За крајну котву у том понору,
 У који падам онесвеснуло.
 Ту част и име вичу за помоћ,
 Јер гину већ у рошцу последњем:
 Ох, страшна ће ми бити освета...
 Јер где је пала племенитост, част,
 Ту хоће да се дигну утворе...
 Ал још ћу само мало чекати,
 Нека ми души натраг дође мир.
 Не дршћи! Хајдмо, хајдмо, ћутаћу.

(хоће да иде)

ЈУДИТА (не да му, ублажујући га)

Да тако ступиш — чело рањаво...
 Не, стани! Мајка тешко болује —
 Ја идем напред да је приправим

БОРИЧ

Реци јој, да су ране прешле већ
 И нису ране ту (на чело)... О, жури се!

ЈУДИТА (у себи, полазећи)

Хај, ако мати узмож' зборити!...
 (полази; чује се звонце где оглашује — стане;
 пауза.)

ЈУДИТА (себи, гбно)

Да л' умре?

БОРИЧ (слутећи, очајно)

Кога то оглашују!

Девета појава

ХАРИТА. ПРЕЂАШЊИ.

ЈУДИТА (пада на груди Боричу)

Сад буди јак!...

БОРИЧ (престрављено)

Ко умре?...

ХАРИТА

Предслава!..

БОРИЧ (очајно)

Без опроштаја! (Јудити) Ваљда с тобом
 бар?

ХАРИТА

Од ње ти, кнеже, оста благослов.

ЈУДИТА (одлучно)

А мени рече задњу своју реч:
 Да — све је црна лаж и потвора...
 И престо теби с правом припада.

БОРИЧ

Осветићу ти мајко спомен твој!

ЈУДИТА

Опростила је, не ће освету,
 Ал отми престо, владај, буди краљ!

ХАРИТА (свечано)

Помолимо се за спас умрле!
 (клекне и стане се молити Богу)

(Наставиће се)

МРКИ ВУК

ИСТОРИСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ Рајко

(Наставак)

II Марта

Агата, дадиља ћерке Винчеве, није бројала, а не би могла ни пребројати године, што по их је провела, с Мартом, у кожмињском замку. Колико је пролећа, зима и јесени минуло, Бог ће знати. Она знађаше само то, да је дошла амо млада, а сада осећа бреме година, Марта пак беше онда детенце, сад је велика девојка. Агата беше још млада, кад ју стари Бартош, прозвани Сила, доведе у шамотулски замак, да буде слушкиња жени Винчевој, а дадиља иоворођеном детенцету. После смрти војвоткињине и ужасне погибије издајничке рече јој Бартош да иде у Познањ, где је Винчево сироче пригрлио племенити и побожни витез Прибислав. После, кад се, након смрти Прибислављеве, стадоше проносити гласови о живој Винчевој ћерци, одведе ју пан Маћко, скупа с дететом, у кожмињски замак и онде ју сакри од света. Није се, најпосле, много бринуо за њих, можда би се радо и за увек опростио тога детета и његове дадиље, али речи родитеља на умору: „Позваћу те на страни суд!“ — чуваху стражу над дететом.

— Нека живи! — говораше у себи — али ју људско око не ће угледати...

И тако растијаше Марта у кожмињском замку као ћерка Агатина, у забраву и скривености. Не знађаше за њих нико, нити им се ко приближиваше, осим неколико стражара, којима уста беху затворена оштром заповећу господаревом. Стража у замку беше махом туђа, немачка, која не могаше ништа знати ни о Винчу од Шамотула, ни о какој његовој ћерци. Пан Маћко се бринуо само за то, да за Марту не дозна пан Николај од Шамотула, ни пан Венијамин од Чарњкова, нити икоји од Наленча. За то се Марта, под окриљем Агатиним, отхрањиваше у презрењу и готово у невољи, али здраво и слободно. Тако протечаху године. У шумској тишини и далеко од људи, у најмрачнијем закутку од замка, живљаху та два створења само за се. Агата учаше Марту вери у Бога и молитви, најпосле дадиљаше ју, љубљаше и угађаше јој,

као мати. Па ни мати не би могла бити својој кћери оно, што беше Агата Марти.

Заборављене у пустињи, окружене ћутљивом, туђом стражом, ствараху оне себи читав свет. Агата се научила да погађа мисли детиње, прилагођаваше старију мисао своју детињим потребама и појмовима, заборављајући на остали свет, који је за њу престао постојати. Временом и она поче веровати да је у округу градских зидова, изван којих им не беше слободно излазити, крај читаву свету. Ако допирасху до Агате каки гласови из даљегга света, или о том, шта се догађа у замку, те је она тајила у себи, не говорећи ништа Марти.

— На што јој то! — мишљаше. — Она је несрећно сироче, осуђено на забрав. Отхрању је тако, да не зна ни она за људе, ни људи за њу. То је по њу боље... Господека је ћерка, ал' шта јој је до тога!

Девојче растијаше, не питајући ни за што. Живот јој беше доста сам по себи а и осећаше нежност оне, коју зваше мајком.

Но наједаред оболе Марта врло тешко. Стаде се сушити и губити; велике очи упадоше у дубљину и превучене беху маглом, а немоћна глава падаше на груди. У изби, која беше одређена за стан Агати и детету, завлада од тада жалост и очајање. Често се, у глухо доба, чуло јецање несрећне жене, која сеђаше код кукавне постеле болесна девојчета и слушаше сваки јој дах, мислећи од свакога, е је већ последњи.

У очајању своме отрча једном Агата пану Маћку, који беше тада у замку.

— Ћерка Винчева умире! — завани, кршећи руке — избавите ју...

А Борковиц се само засмеја.

— Тим боље! — рече. — А шта се то тебе тиче, вештице?...

И истера Агату.

Од тада је дадиља Мартина омрзнула на Маћка. Бојала га се она увек, знајући за његову разбојничку обест, али сад се заклела на вечиту мржњу.

— Дивља би се звер смилувала — шапуташе — а он, сушти, ђаво, смеје се патњи пе-

вина детета и жели му смрти... Али Бог има већу снагу, него он; исцелиће он Марту и она ће се још осветити...

За то још е већом брижљивошћу стаде бдети над дететом и поврати јој живот готово чудом. У пролеће, кад прва ледина извири испод снега и први се цветови почеше развијати по пољима, лице оболеле девојчице засја е руменилом, у очима заблесташе зраци здравља, на уетима се појави осмејак.

Осмех тај ипак не беше онако слободан, као пре. Просјајиваше у њему нека пређе познана чежња, очи гледаху друкчије, него до тада, — рекао би, е сижу, у саваријама, у пространство, у даљину, иза граница градеких зидова, који ограђиваху Марту од света.

— Дође ми некада тако — говораше Агати — као да хоћу да се дигнем и полетим.

Агата гледаше на њу у чуду и страху, а у души јој се буђаху пребацивања. Јер је она, у ненажњи, прва почела јој говорити о другом свету и другим људима, него што су ти, који их окружаваху,

У току дугих дана и вечери зимских, кад се Марта, још врло слаба, не могаше дићи с постеље, Агата јој причаше различите бајке и чудеса, да јој одлахне и да ју развесели. Уста више не затвараше, као пре. Говораше јој о часовима своје младости, о храбрим витезовима и славним бојевима, у којима су се били. Не помињући имена и не говорећи, да јој је то отац, описиваше величанствену личност Винчеву и његов некада сјајни двор.

А Марти срце растијаше. Пружаше руке и, забленута у даљину, викаше:

— Видим га! видим!...

А кад Агата поче даље причати, како га је Бог покарао за издају и како је кукавно скончао, како му сви проклеше усмену, засузише очи девојчету, а груди се дизаху од јецања.

— Престани! — мољаше — престани! мени га је жао... врло жао!

Тада јој Агата причаше бајку, да ју утени. Али и у тим бајкама насликан беше, живим бојама, друкчији свет од тога, што по га гледаху очи девојанине, чаробан свет са зрачним приликама витезова-краљевића, пун палата, које се дивно прелеваху, у којима борављаху уклете кнегињице... Ширећи очи, Марта дуго поћу гоњаше сан од очију и гуташе те приповетке, које уснаваној јој до тада души отвараху не-

познат свет, тајностан, а тако прјамљив. Често Агата већ престане говорити, а девојче сањаше још дуго, гледајући на тај свет и на те личности, које јој машта измамљиваше. И навикла се на њих тако, као да оне заиста постоје, — живљаше међу њима мишљу и срцем. Особито јој се појављиваше онај славни и несрећни господи, кога је Бог покарао, за издају, кукавном смрћу. Често се чињаше Марти, да он гледа на њу тужним очима, као да жели, да јој помогне. Уз њега се појављиваше млади витез-краљевић из приче, сав блистав, сјајна лица и пламених очију. Отимаше се он к Марти, трчаше к њој, да ју однесе из мрачних зидова градеких, али онда му тај старији и несрећни осуђеник закрчиваше пут читавим својим телом, заслањаше га пред очима Мартиним и не пушташе... Тада ју снападаше велика чежња, чувство, до јако јој непознато, које јој тишташе срце, помућиваше слободну мисао. Свуда јој беше зло, и не знађаше за што; ништа ју не занимаше, све јој изгледаше тужно, грдно, као сивом маглом превучено. Груди се стезаху, срце престајаше куцати, а на очи навираху незадржане сузе.

— Шта ти је, краљице моја? — викаше Агата — за чим гинеш, за чим тужиш?

— За свачим и ни за чим — одговараше Марта, кријући се у наручју дадиљину — хтела бих одлетети одавде... куда и за што?... не знам!

И тако упознаваше ћерка Винчева значење чежње и туге; тако упознаваше и милину саварија, кад, у тишини летње вечери, сама или у наручју Агатину, мишљаше о оним бајкама, што их је слушала у својој болести.

— О краљевићу-витезу говори ми, мајко! — мољаше Агата.

— Камо среће, да ти никада нисам ни говорила о томе! — одговараше Агата с уздахом. — Ниси знала за свет, па ти је добро било, а сада чезнеш...

— Боље ми је тако! — умириваше ју Марта. — Мени се чини, као да сам сад истом почела да живим. Престаћу и чезнути, само треба да један пут изидем у свет... и видим...

— Да видиш! шта? — повиче Агата у страху.

— Краљевића-витеза! — одговараше девојче. — Морам га видети!

Бадава јој објашњаваше Агата, да таки

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

к краљевићи постоје само у бајкама. Марта сумњиво климаше главом и тамним очима гледаше у небеско плаветнило.

— Така су чудеса онамо горе — мишљаше, — тако јарко сунце сија, таке сјајне звезде светле у ведрој ноћи; а на земљи има толико дивна цвећа, толике птичице певају у ваздуху, да чисто срце расте. За што не би могло бити и витезова са јасним лицем и злаћаном опремом, и читава света, такога, како га ја сањам... тамо, далеко, иза зида! Мора то бити!

И не говораше више ништа, не противљаше се Агати, али кад уграби zgodну прилику, мољакаше ју не једном, да јој прича још коју нову, дивну причу, или коју стару, и слушаше ју лежећи на трави, окренута лицем к зрачном небу, упртих очију онамо, као да се нада оданде какоме чуду, а задубљена свом душом у речи Агатине и своје властите епове.

И беше јој онет добро, мило, и ако јој чежња натериваше више пута сузе на очи.

Међу тим нестаде са свим трага некадашњој болести. На против изгледаше, да јој снага од тада двојином расте. Нарасла је и проленчала се тако, да је Агата више пута стала пред њу сва усхићена.

— Краљице моја! — викаше; — а одкуда узете те тамне очи, и ту косу, као злато, и то красно лице?

— Бог је дао! — смејаше се девојче, и кидаше, у градској башти, цвеће и зелено лишће с дрвећа, китећи њиме главу и своју белу кошуљу.

Већ се и у замку, међу стражом, стадоше разносити гласови о лепоти те девојке, за коју сви мишљаху, да је ћерка Агатина.

— Стара вештица — говораху — родила кнежевску ћерку...

Многи би се радо и приближио девојци, ал' је Агата чувала своју поћерку, као очи у глави, а највећма ју чуваше заповед пана Маћка, која прећаше најљућим казнама ономе, који би се приближио тима женским. Борковиц зар увек презаше, да се не ода порекло Мартино и да не побуни против њега читаву гомилу Налења. Еле пазно је оштро, да на оној страни замка, где беше Мартин стан, буде туђа стража, да се не може споразумети ни с њом, ни с Агатом. А старе се дадиље не смеде отрести, јер коме би онда могао поверити Марту, кад није умрла, као на пакост.

И ако, дакле, многи у тој стражи е усхићеном гледаше на младо девојче, нико јој не смеде ни прићи. Један пут се само десило, да је један међу њима проговорио Марти. Девојче прхну, јер се престрави од звука његова гласа и неразумљивих речи, а вођа те страже одмах отпрати тога продрзљивца, да му се затро и траг. Од тада нико не покуша.

Тај случај учини ипак то, да се је пан Маћко сетио, да је жива Винчева ћерка. Кад му јавише, шта се догоди и кад зачу о дивној лепоти девојаниној, зажели да ју види... Беше то већ у оно доба, кад је пан Маћко, сит љубави Мехтилдине, са све већом пажњом слушао опомене Сенђивојеве и почео жудети за старим, раденим животом. Баш се беше вратио из Познања, радостан са свога славља, и мишљаше да иде у Краков.

Мехтилда, осећајући се остављена, сваким даном је све већма гинула и често стојала на прозору своје собе, гледајући сузним очима у даљину, где беше њена родбина и завичај и слобода...

Тако ју виде један пут Марта. Још не виде на јави тако лепе слике и прилике. Лице имађаше та жена бело, као снег, уста тако живе боје, као у развијена цвета, очи црне, блиставе а тужне; и одело јој беше за чудо дивно, сјајно па привлачаше к себи сунчане зраке и поглед Мартин. Марта ју гледаше дуго, дивећи се, док не пљесну длановима и не отрча Агати, да ју доведе к ономе прозору.

Али појаве већ нестаде.

— Хоћу да будем тако лепа, као она! — говораше дадиљи. — Одведи ме к њој... за што не ћеш?

— Нека те Свемогући Бог чува, да не будеш така! — викаше Агата. — Тој жени се не може приступити... није слободно!

— Није слободно... није слободно! — понављаше замшљена Марта.

Лик лене жене стаде се спајати, у њеним мислима, с оним бајкама, које јој приповедаше Агата. Трчала је сада често на дворниште од замка, да угледа на прозору тај лик. А кад год ју опази, увек јој се буди у срцу живо саучешће, јер виде да је све блеће лице у те лепе жене и да је све изразитија њена туга.

— Она је тако лепа, а изгледа да је тако несрећна! — мишљаше. — И све насртљивије поче ју мучити питање, ко је та жена?

— Можда је то — готораше Агати — ћерка онога несрећнога витеза, који је довео разбојничке хорде отаџбини на пронаст и за то био покаран срамотном смрћу... Можда је то његова ћерка — и за то је тако тужна, ако и има сјајно одело... Јемачно беже од ње сви, јер је на њој очев злочин... Можда је она уклетата у тим зидовима?...

Агата, слушајући с упренаштењем те речи, гледаше да растера те мисли Мартине, али узалуд. Она је сада све, што је видела и што је осећала, преносила на онај свет, о коме је сањала, на оне ликове, о којима је слушала у причању.

— Мени се чини кад и кад, рече једном Агати, да сам и сама уклетата, као она лена... Та ни мени није слободно изаћи иза градских зидова; та ни мени се не сме нико приближити... Можда сам и ја ћерка издајника и злочинца... осуђена на ропство и самоћу?...

Агата у мало не врисну од чуда и претрављености, јер не могаше да појми, како је мисао девојанина, радећи у самоћи, могла ући у траг истини.

Не говораше више ништа, само грљаше у наручју растужено девојче и мољаше се Богу, да, по милости својој, отклони ону клетву, коју наслућиваше невино срце издајникове ћерке.

У то се доба деси случај, који Мартине мисли сврати на другу страну.

Беше то рано и још сунце не беше осушило капљица росних на трави и лишћу. Марта тргаше цвеће по травном дворишту, и кидаше лишће са дрвећа, да начини свеж венац. Гудила је неку песмицу, којој ју је научила Агата, и час се сагибала трави, час пропињала на прете, хватајући лишће на границима. У том кретању цртаху се дивно вити јој стас и чаробни облици девојачки. Беше то узвишена појава; права витешка ћерка, кадра по потреби и коња појахати и метнути на се тешку опрему убојну. Одевена беше као обично белим рубљем, од кога одудараху бујне витице слободно распуштене косе, која се прелеваше у сунчаном блеску бојом злата, растоњена у ватри. Беше јој данас много слободније на срцу, него обично, тако слободно, као оним птичицама, што цвркутаху у ваздуху. Мало час виде опет на прозору онај женски лик. И та лена изгледаше данас веселиј, а одплазећи осемхну се на Марту тако мило, да је срце девојчету закуцало живље од радости,

а велике, тамне очи, осећене дугом трепавицом засветлише се од унутарњег весела.

— Отреса се своје туге — помисли — можда ће се већ скинути с ње та клетва... можда се и ја достанем слободе.

Све јаче вероваше она, да су ти мрачни зидови од замка тамница, у којој се држаху уклетата створења, која откајаваху старе, не своје грехе.

А кад о том мишљаше, наједаред ју неко зграби за руку и забруја јак, мушки глас:

— Ко си ти?...

Беше то пан Маћко, који дође да види...

Марта се укочи од страха. Срце јој престаде куцати у грудима и приклекче на земљу с вриском, а претрављени поглед подиже на тога, који јој стискаваше руку као железним кљештама.

— Ко си ти? — понови пан Маћко и проницавим погледом црних очију и сјајних као жива жеравица, гледаше на њу, скроз ју прожизаше.

Не беше кадра ни речи прозборити. Кле-чаше тако у немој пренасти, не могући се ни маћи, нити скинути очију с те прилике, која стајаше пред њом. Не беше то витез-краљевић, у злаћаној опреми, о коме јој причаше Агата и о коме сневаше њено срце. Његово опаљено лице, дивље, обрасло црном брадом, грозни израз очију и читава голема, плећата прилика, буђаху страх, а не уехит.

И била би умрла од силе тога пламенитога погледа, који ју сву обузе, од притиска железне песнице, која јој тишташе руку, да не притрча, у тај час, Агата, усплахирена као и она. Угледавши Борковица, стаде ламати руке.

— Милостиви господару... — јакну — то је моја ћерка!

— Лажеш, вештице! — цикну пан Маћко. — Твоја погана крв не роди такога рода...

Силовитим покретом згледи Марти косу с чела и спази билег. Стресе се.

— Нема сумње... — промрмља. — Чудо од девојке!

И гледаше удиљ у њу; али руку јој беше пустио. Марта, непрестано на коленима, непрестано окренута лицем Борковицу, као да ју страх опчини, да гледа онамо, пужаше полахко својој дадиљи, док не дође до њених ногу, на их грчевито обгрли.

Агата се сагну к њој и заклони ју рукама.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

То је дете моје... — муцаше, не зна јући ни сама, шта говори, — избавила сам ју од смрти, отхранила... Дајте ми ју! идем у свет!

А на то се пан Маћко засмеја, да се све тресао читавим телом, и прискочивши, хтеде да одгурне Агату.

Али се она грчевито прикрленила уз Марту, која је исто тако снажно савила руке око њених ногу.

— Даље! — вршишаше пан Маћко — даље, вештице! враже, даље!...

Трзаше ју тамо амо, док се није сав запенно; ал не могаше савладати отпора женскога. Скопчале им се руке тако јако, као да су ерасле у једно тело.

— Уби ме, господару! — јечаше Агата — не пуштам! То је моје дете, сузама мојима отето од смрти... не пуштам!...

Борковиц кричаше, удараше песницама, цакљаше погама и био би можда убио Агату, која, наврши на земљу, својим властитим телом заклањаше Марту; био би ју можда убио раније, него што би дотрчала стража на вику пана Маћка, да се, у том часу, не догоди нешто изненадно.

Из загрљаја Агатина истрже се наједаред Марта. Истрже се с криком и стаде на ноге, раниреним рукама заклањајући дадилу, која лежаше на земљи. Нестаде страха са њена лица, а место њега заблиста у очима пламен одушевљења или гнева. Раширена, у том покрету, кошуља откри бело тело и снажне груди, које силовито дисаху. Читаво обличе, дивно промењено, зајапрено, гораше као жива ватра.

— То је мати моја! — викаше Марта; — мати! уби мене, не ву!

И поносита, узвишена, као да се наједаред пренула из дуге укочености, стајаше тако, чекајући ударац, гледајући смело Маћку у лице.

Борковиц онеми. Безазлено, упренаштено девојче промени се наједаред, у његовим очима, у дрску жену. Берка Винча од Шамотула, с његовим оholим, изазивним погледом, стајаше сада пред њим...

Стражи, која трчаше онамо, даде знак, да се не приближује и дуго стајаше као укопан, дишући још силовитом узрујаношћу; али беснило, које га отојич расињаше, стаде наједаред попуштати... Хтеде да говори, ал' не имађаше гласа. Поведе руком по челу, на онет гледаше, не могући зар да насити поглед тим видиком.

Марта, не мичући се с места, заклањаше непрестано собом Агату, која се, с тешком муком, дизаше са земље.

„Не ћеш јој учинити криво... не ћеш је се дотаћи!“ брујаху му у души речи родитеља на умору. А пред очима стојаше, као грозна утвара, кржави, измрцварени труп Винчев...

— Марто — рече најзад пан Маћко, понављајући нехотице речи родитељеве — не бој се, не ћу ти учинити криво!

Глас његов брујаше већ друкчије; постаде мек и лагодан, као никада, — и он освести Марту, као да ју је пробудио из часовита запоса. Она скрети руке на грудима, сакривајући им наготу и, окренувши се Агати, која стајаше поред ње, сакри закарено лице у њено наручје.

Борковиц приступи.

— Не бојте се! — понови. — Ни теби, Марто, ни тој, коју зовеш мајком, не ћу учинити никака зла, ни ти ћу допустити да се учини... Дајем витешку реч!...

То рече, па се окрену и удаљи се брзим кораком, не осврћући се.

Женеке остадохе саме и дуго не могаху доћи к себи од страха, чудећи се наглој промени грознога господара.

Беше то први састанак Борковичев с Мартом, а од тада много прође времена, док га је други пут угледала. Плашио ју само кашто у сну, да је ћипала често с постеље, вичући пелудеким гласом. Ни по данима не могаше отргнути мисли од тога лика, који ју утериваше у страх, а уједно привлачаше, као необична појава. Чињаше јој се кашто, да осећа на себи његов жарки, огњевити поглед, да види плавичаст блесак, који, правце из његових очију, продире у њену душу; да чује његов глас, час силовит и оштар, час онет мек и лагодан, каким је говорио: „Не бојте се!“

У наточ тим речима она га се бојаше неисказано. Али мисли о њему не могаше изагнати из душе. Некадашње снове о краљевићу-витезу замени сада тај дивски, моћни лик... Сваки дан изгледаше, да га на ново види, дршћући од свакога шушња.

С Агатом не говораше о њему готово никада. Познато јој беше, да је Борковиц господар замку, и знађаше, да је господар њена живота или смрти. Бојаше се и име да му изговори, а кад се ноћу пробуди с вриском, онда на питање

Агатино, шта ју је престрашило, тискајући се уз њу, шапуташе:

— Спевала сам господара...

Господара, грознога владара — чији је

(Поставиће се)

дан миг могаше да одлучи о њихову даљем животу.

А међу тим Борковица, не беше више у замку, отишао беше у Краков.

КЊИЖЕВНОСТ

ГЕТЕ И НАПОЛЕОН

По мемоарима кнеза Таљрана

(Свршетак)

У Таљрана се, као што се види, брка истина и неистина, вероватно и невероватно, по Гетове белешке са свим као да су сушта истина. Изреке, као што је „Политика је судбина“, дају се документарно доказати. Наполеон је доста често говорио то, кадгод је у опште разговарао о драмској књижевности. Рекао је то на пример и у очи битке код Аустерлица. Све је већ било спремно за сутрашњу битку, цар се са неколико својих генерала повукао на с њима веома живо разговара о књижевности, о позоришту, о старинском фатуму, који данас не вреди ни дуле дувана. „Политика је судбина“, вели и овога пута, као што сведочи Сегир; политика одређује људима да ли ће бити срећни или несрећни, политика ваља да пресуди да ли ће војвода од Ангијена спасти живот или ће изгубити главу. Јер кад Наполеон расправља о којој књижевној теорији, увек то чини с тога што је рад да оправда које од својих дела, могао би човек рећи, што је рад да ублажи своју савест. Тек што је било решено, да буде састанак у Ерфурту, већ се он, као што прича Таљран, бринуо пре свега, какви ће се комади приказати у позоришту. Он сам за прво вече одређује Корнејева „Цину“ па већ у напред ужива у утиску, који ће учинити места, као што је:

Злочинство, сваки грех, што згреши ко за трон.

Све прашта њему Бог, јер престо даје он.

„Прекрасно!“ онажа уз то цар, „нарочито за те Немце, који се све једнако држе истих идеја те ми још пребацују

смрт војводе од Ангијена; човек мора проширити њихов појам о моралу.“ У Немачкој је било дабогме још доста незадовољника „à idées mélancoliques“, којима је ваљало разложити, да човека, као што је Наполеон, не треба пресуђивати по уобичајеном хитанском моралу. Пред таквима му се ваљало оправдати, а бољих заступника није могао изабрати. Ти се заступници звали: Корнеј, Расин, Волтер. Сваки комад, у којем је била по која употребљива алузија, био је у Ерфурту приказан а глумцима је том приликом речено било изреком, да дотична места истакну, било нарочитим полетом, било тајанственим ниансовањем. Сву драмску књижевност француску учинио је француски владар служавком своје славе, сукривцем својих насиља. С тога су шаљиве игре биле са свим искључене. Давале се само трагедије, ма да је кнез-примас сваки пут заснао и ма да су и остали слушаоци сваки пут једва чекали да буде крај. Тим помпезним приказима, вели Таљран, хтео је цар старо немачко високо племство да „изведе ван земље“, да га пренесе у више регијоне, где му се појављују људи, „сами собом велики, баснословни у делима својим, оснивачи свога племена и тобоже божанског порекла“. Према свим тим полу-боговима хтео је сам да стане као цео бог. „Мухамед“ му је с тога био најмилији комад, јер је ту од првог до последњег призора сам себе гледао на позорници. Сви би погледали у њега, кад год би на позорници била реч о ванредну чо-

веку, о духовима, који су по милости бо-
жјој све и сва постали сами собом, „не
преко предака својих“, па да није био грех
против етикете, партер краљева претворио
би се био у партер клакерâ, кад је глу-
мац Лафон свом снагом свога гласа кли-
кнуо: „Ко га је створио краљем? Ко га
је крунисао? Победа!“

Тако је Наполеон прве песнике фран-
цуске окувао, да буду његови робови, те
је из књижевности умео да извади поли-
тике. То је двоје он радо бркао. У нај-
важнијем државну послу могао је из не-
буха прећи на разговор о лепој књижев-
ности. Гете прича, како је Наполеон у сред
разговора с њим почео с Дари-ом разговор
о пруској ратној контрибуцији. Политика
је судбина. Пруска је то осетила, кад су
јој онда диктовали сто и двадесет мили-
јона глобе. Колико је у тој земљи било
огорчење на Корзикашца, показује овај
случај. После Ерфурта походио је Напо-
леон двор у Вајмару. Напред је био по-
слао своје француске глумце, с Талмом на
челу, те су ови свечаног вечера у Вај-
марском позоришту давали „Цезареву смрт“
од Волтера. Та жалосна игра са својим
натписним призором мал се није са позор-
нице пресадила у гледалиште, јер се не-
колико француских официра било сложило
да убију француског императора. План је
још на време био откривен те се цела
ствар могла забашурити. Наполеон није
ништа дознао. Како ли му је дивна при-
лика за разговор умакла тиме и како би
је он духовито расплео био на дворској
игранци после позоришта!

Свакако се мора признати, да је о
свему и свачему умео да се изрази на
духовито оригиналан начин. Нарочито је
по неки пут волео књижевност да сматра
као велесилу, са којом је општио као са
себи равном. На оној дворској свечаности
у Вајмару, пише Талран, забављао се с
„академичарима“. Опет се упустио у раз-
говор с Гетом, нарочито пак с Виландом,
с којим је говорио о једној од својих
тема-љубимица, о Тациту. Наполеон ни-
како није марио Тацита и то се са свим
слагало са његовом теоријом о надљудима,
који њему изгледаху да су рођени па то,

да с презрењем гледају на право и морал-
ни закон. Како је Тацит писао историју,
није се могло свидети човеку, који је сва-
ку самовољу оправдавао државним резонџом,
који је надманавао чак и обест Луја XIV
те сваки дан устајао с уверењем: Ја сам
Јевропа, ја сам цео свет! Као што је
Гете позоришног критичара Наполеона
сравнио са криминалним судијом, тако је
Наполеон Тацитове Анале сравнио са ре-
гистратуром криминалног суда. Аналиста
му се свидео као државни тужилац свет-
ске историје, као јаван тужилац, шта
више као прост потказивач. Мрзио га је
као најљућег свог душманина, као да га
је лично гађала свака његова реч, као да
у напред мора оборити Тацита будућности,
који би се могао родити да њега осуди,
и тако је у Вајмару говорио о Римљанину.
Талран вели да је онда стари Виланд узео
реч те на душак изговорио пуне две стране
у обрану аналести. Свака реченица боцка
цара. Било је као и у ерфуртском позоришту,
само обратно: говори се о Клавдију и Не-
рону а мисли се Бонапарте; похвална бе-
седа у славу Тациту претвара се у укор кор-
зиканском деспоти, казан му у брк. Треба
још уз то замислити околину, силне свеће
на игранци, шумну свирку, полукруг око-
лајњених слушалаца у сјајну гала-одеду.
Никад се пред краљевским престолима није
смелије размахнуо мунки понос. Штета
само, што је та звучна филишка по свој
прилици Талранова измишљотина. Ако је
одиста била изговорена, могао је цар ура-
дити само двоје: или је морао војводу,
свога домаћина, опоменути да пази на
старога Виланда као на усијану главу,
опасну по државу, или је са речима „Voilà
un homme!“ великодушно могао окренути
леђа говорнику. Место тога рекао је две
три „милостиве“ речи, па је, прекинувши
тиме Виланда, отишао а сутрадан у јутру
послао је Гету и Виланду колајну почасне
легије.

Свакако је знаменит тај непосредни
додир великога освајача са немачком књи-
жевношћу. Можда се Наполеон сетио раз-
говора о Тациту, кад је на шест година
после тога потписивао своју абдикацију.
Од Ерфурта амо пошло је све тумбе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У Александру није нашао вољно оруђе, какво се падао да ће паћи у њему а и хансбуршка се монархија није дала шале срушити. Сам се Таљран борио против тога плана отворено и кришом. Наполеон му се ругао да је Аустријанац а министар се тек овлаш опирао том надимку. Од увек је било његово уверење, да као бедем против рускога истока треба једна Аустрија а у бечком би се државном ар-

хиву можда дало паћи доказа, колико је стало то уверење. Наполеон је и сам нај-после морао усвојити то уверење и за-просити једну архивојвоткињу. Но што је више изгледао да се диже у очима свега света, то је све већма јурио низ брег. Од-ишта се сам упропастио, сатрло га је то што је хтео да буде бог на земљи. Ње-гова политика била је његова судбина.

С немачког.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Ст. В. Смоленский. Главнѣйшія пѣнопѣнія бо-жественной литургии, молебнаго пѣнія, панихиды и всенощнаго бдѣнія передоуженныя для хора мужскихъ голосовъ — —. Выпускъ I. Пѣнопѣнія божественной литургии. Приложение къ журналу „Церковныя Вѣдомости, издаваемыя при святѣйшемъ синодѣ“. С.-Петербургъ. Поровая Скоропечатня П. О. Яблонскаго, Лештуковъ пер. Н. 13. 1893. стр. 48. — Под овим натписом издаје и издаће прав. Синод руски све песме црквене са нотама за хорално појање. Ту је започета литургија са својима варијацијама. Ноте су врло савесно и врло тачно израђене под цензуром првих руских композитора, тако да оне свеске могу послужити иначе за ваљан извор при организовању хоралног појања. Исто су тако и нотадне варијанте тачно прибележене и додате. Ове свеске, од којих је сад изашла прва, коју овде приказујемо, ваља да упознамо за то, што имају вредности и за наше црквене певаче и хорове, бар као богат извор за црквене композиције, које несуд код нас баш тако врло обрађене. Препоручујемо је особито стручњацима и црквеним хоровојма.

В. Пенша.

А. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У „Јавору“ читамо, да је српска краљевска академија у Београду на расписану награду из фонда Мариновићева, из којег је награђено било „Он све зна“ Л. К. Лазаревића, „Ново оружје“ Сита Матавуља и „Икопија“ Чедо Мијатовића, добила ова три дела: „Кант нашега доба“, „Шумадија“ и „Чича Стојиљко“. За последња два види „Јавор“ да су приче, но за прво не каже шта је.

— У јавној седници југословенске академије пре једно три недеље читао је Отон Кучера своју расправу о Марину Гетадићу, Дубровчанину, знамениту математичару и физичару у почетку XVII века.

— Из „Просветнога Гласника“ прештампана је рас-права Ђ. С. Ђорђевића „Јован Бошковић, 19 фебруара

1834 — 25 децембра 1892“. Живаљевић се у 8 броју „Јавора“ у доста опширној оцени веома неповољно изражава о овом раду.

— У 8 броју „Јавора“ приказани су „Таласи“ и „Ромони“ Ђорђа Стратимировића. Приказивач „наглашава нејасност, неискананост у многим песмицама“, вели за песника — свакако је хтео то рећи за песников језик — да је „доста богат провинцијализмима па и пунијим грешкама“, замера „и сувише вештачком реду речи, који је „на више места“ и „на многим местима без невоље а свакако и против правила нашег језика употребљен“ па ипак „искрено препоручује саме песме читалачкој публици“.

— Из XV свеске Јагићеве Архива прештампан је у засебну књигу чланак др. Милана Ренетара „Zur Textkritik von Palmotić's Dramen“. (в. у претпрошлом броју „Стражилова“ међу књижевним приказима).

+ Руски часопис „Благовѣстѣ“ доноси у свом 45 броју превод из збирке Вука Врчевића „Дѣвичій судѣ. Разеказъ из Герцеговинскаго быта“.

— У Риму је у претпрошлу суботу умро славни физиолог Јаков Моленот, поживевши седамдесет и једну годину. Моленот је био један од најзнаменитијих модерних природњака а мајстор у популарну приказивању.

+ Мило нам је, што можемо јавити, да у последње доба поклањају наши политички листови више пажње но пре писањима туђинаца о нама. Тек што је тако рећи „Србобран“ завршио своје разгледање познате Шинелерове књиге „О државоправном односију Босне и Херцеговине“, коју узгред буди речено издаје на српском др. М. Веснић, а већ нам „Одјек“ 77 бројем у подлиску поче доносити под натписом „Французи о Македонији“ опширан реферат о Берарову делу, на које обратисмо нажњу наших читалаца у једном од прошлих бројева.

‡ Немачки часопис „Am Ur-Quell“ доноси у првој свесци „Südslavische Volksmedizin“ von F. S. Krauss, V. Vuletić-Vukasović und Th. Dragičević.

САДРЖАЈ: Песништво: Кнез Борич. Мрки Вук. — Књижевност: Гете и Наполеон. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.